

FAGORD

Forkortelser: Ark.: Arkitektur. Dek.: Dekoration. Guldsm.: Guldsmedeteknik. Mal.: Malerteknik.
Mur.: Murteknik. Orn.: Ornament. Snedk.: Snedkerteknik. Tøm.: Tømmerteknik.

Aadring, Mal., malet Efterligning af Aarer i Træ.

Aas, *Aasbjælke*, Tøm., Bjælke, der ligger paa langs i en Bygning og bærer Spærene; den øverste Aas kaldes Rygaas, de øvrige Sideaase.

Aftrapning, *aftrappet*, Mur., trinvis ordnede Murskifter eller større Murpartier (sml. Fig. 3).

afvalmet, se Valmtag.

Akantung, (Akantungbladærkke, Akantungranke etc., sml. Baandakantung) Orn., Urt med fligede og takkede Blade, som de ses paa det korintiske Kapitæl (Fig. 20). Det fra den klassisk-antikke Kunst stammende Motiv yndedes især i romansk, Renaissance- og Baroktid.

Akantungmontant, Orn., Akantungblade paa lodret opstigende Stængel.

Akvamanile, Vandkande, der i katolsk Messetjeneste bruges ved Præstens Haandtvæt.

Antemensate, Alterbordsforside af Træ.

Antependium, Alterbordsforhæng, Alterfløj.

Apsis, *Apside*, Udbygning, som Regel halvrund, ved Korets eller Tværskibets Østmur (sml. Fig. 1).

Arkade, Ark. Dek. 1) Det Murværk (Buestik og Vanger), der omgiver buformede Aabninger, især de Arkaderækker, der i en flerskibet Kirke aabner sig mellem Hovedskib og Sideskib. 2) Portalagtige Rammer eller Indfatninger, f. Eks. om Træfyldinger; sml. Blændarkade.

Arkitrav, Ark., Dek. (ordret: Hovedbjælke), i en Gesims det nederste Pro-

filled, der hviler umiddelbart paa Søjlekapitælen (sml. Fig. 22).

Attisk Profil, bestaar af et Hulled mellem to Rundstave, af hvilke den nedre i Reglen er kraftigere end den øvre (se Fig. 13).

Attisk Slyngbaand, Dek., proptrækkerslyngede Baand, der kunde pryde den øvre Vulst paa den klassisk-attiske Base og var Modeorn. i Snedkerarbejder o. 1600 (sml. Ringbæltet under Kapitælet Fig. 22).

Baand, 1) Mur., smalle, vandrette, baandlignende Murfremspring, f. Eks. Kragbaand. 2) Tøm., visse Træstykker i Tagværk (Fig. 15) og Bindingsværk, f. Eks. Hanebaand, Krydsbaand, Skraabaand.

Baandakantung, Orn., vinkelbrudte og bøjede, smalle, ofte sammenslyngede Baand, hvortil slutter sig nedhængende Klokkeblomster og Skedblade af Akantungsløv. Modeornament o. 1700—1740.

Baldakin, Dek., Skærm eller Dække, der hvælver sig over noget, som Regel Figurer af hellige Personer, f. Eks. ornamentprydede Bueslag øverst i gotiske Altertavler.

Batuster, Bækværkstrømme eller lille Pille af lignende Art med eet eller flere pæreformede Led.

Barok, se Stilperioder.

Base, *Basis*, den profilerede Del af en Søjles Fodstykke, hvilende paa Plinten (sml. Fig. 22).

Basilika, treskibet Kirkebygning, hvis Midtskib er bredere og højere end Sideskibene.

Basrelief, se Relief.

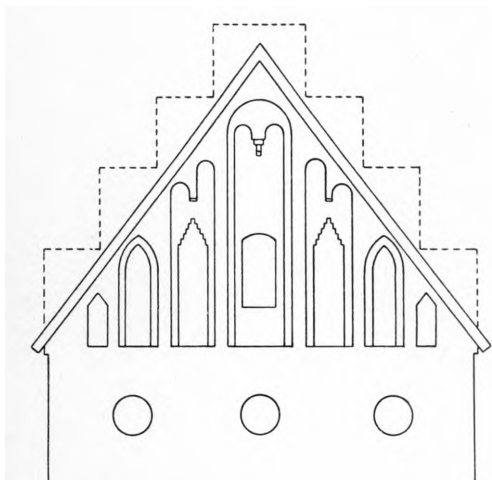

Fig. 3. Nørrejysk Blændingsgavl med antydende Kamtakker: Stigende Høj blændinger, yderst Spærstikblændinger, herefter faldede Spidsbueblændinger samt Blændinger, der afsluttes af stigende, ved en Hængestav adskilte, Rundbueblændinger og omslutter en aftrappet Blænding. Inderst Rundbueblænding omsluttende Blænding med Tvillinggrundbuer, der støttes af en kort Hængestav-Konsol. Forne den tre Cirkel- eller Bundblændinger.

Binder, Mur., Mursten, der ligger paa tværs i Muren med Kortsiden i Murflugten (se Skiftegang og Fig. 6—12).

Binderstik, se Stik.

bindig, Mur., liggende i samme lodrette Plan som den øvrige Murflade.

Bladning, *bladet Forbindelse*, Tøm., se Fig. 14 a.

Blokskifte, se Skiftegang og Fig. 10.

Bloktandgesims, se Fig. 6.

Blændarkade, Indramning om buede Blændinger.

Blænding (Blinding) Fig. 3, flad Murniche, anvendt enten til Pryd for at bryde glatte Murflader eller for at spare Byggemateriale (Spareblænding). Især hyppig i Gotik. Efter Prydblændingernes Form taler man om Høj blændinger (rundbuede, spidsbuede, aftrappede etc.), Rundblændinger, Korsblændinger, Blændingsbaand etc. (sml. Spejl).

Bolus, Mal., brunt Farvestof, hyppigt brugt i Forgylderteknik, hvor det paastryges den hvide Kridering, inden Guldbladerne paalægges.

Bomhul, Mur., lille Hul i en Murflade, hvori Stikbomme for Murstilladset an-

bringes. Især brugt i Murværk fra gotisk Tid.

Bosse, Dek., lille, firkantet eller rundet Fremspring paa Sten-, Træ- og Metalarbejde (sml. Diamantbosse).

Bruskbarok, *Bruskstil*, se Stilperioder.

Bruskværk, Dek., de for Bruskbarokken f. særegne Ornament, der minder om Øreflipper, i Reglen med bruskagtige Knuder paa Kanter og Afslutninger og hyppigt indeholdende Masker. Modeornament o. 1630—60.

Bue, Ark. Dek., Afdækning over en Aabning eller en Blænding, baaret af Murvanger, Piller eller Søjler. Foruden de Fig. 4 afbildede Typer kan nævnes den tredelte Kløverbladsbue.

Buestik, se Stik.

Bæltesims, Mur., Profileret Led, der deler en Murflade vandret.

Bølgeranke, Orn. Planteornament med op- og nedadbugtende Stængel og et Sideskud i hver Bugtning.

Ciselering, Guldsm. (af fransk: ciseau Mejsel), Behandling med Punsel af en Metalplades Overside til Fremstilling af (forydbet) Dekoration (modsat Drivning; sml. Punsel).

Diamantbosse, *-kvader* (sml. Fig. 22), Dek., pyramide- ell. prismeagtigt Fremspring paa Sten-, Træ- og Metalarbejde (sml. Bosse).

Dodenkop, Mal., jernholdigt Farvestof, rødt, brunt, brunviolet eller sortagtigt.

dorisk Orden, Ark. Dek. den ældste af de græske Søjle-Ordener (sml. Fig. 18).

Drager, Tøm., Bjælke, liggende paa langs

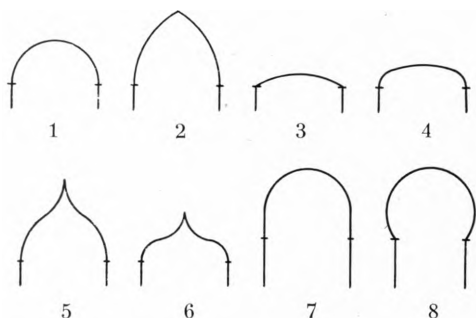

Fig. 4. Buer. 1. Rundbue. 2. Spidsbue. 3. Fladbue. 4. Fladrundbue (ell. Kurvehanksbue). 5—6. Køl- eller Æselrygbuer. 7. Styletbue. 8. Hestekobue.

- i Bjækelag, f. Eks. som Støtte for Lofts- eller Hanebjælker.
- Dragerstol*, Tøm., Stolper og andet Tømmer, som støtter en Dragerbjælke.
- Drivning*, Guldsm. Behandling med Hammer eller Punsel af en Metalplades Underside, enten til Udformning af Pladen eller til Fremstilling af (ophøjede) Dekorationer, der som oftest efterbehandles ved Ciselering (sml. Punsel).
- Dør*, d. v. s. Døraabning; det lukkende Element kaldes Dørføj.
- Empire*, se Stilperioder.
- Fals*, Snedk., Mur., retvinklet Indsnit
- 1) i Kanten af et Brædt, bestemt til Anslag for et andet Stykke Træ; 2) i en Murvange eller Murkarm, især brugt som Dekoration i gotisk Tid (sml. Apsisbue og gotisk Vindue Fig. 1).
- Falsk Fuge*, Efterligning af Fuger, indhugget som Dekoration. Sml. Fig. 1.
- Feston*, Orn., en i en Bue nedhængende Kæde af Blade, Blomster og Frugter (sml. Guirlande).
- Fiale*, Ark., Dek., Spir, ofte over et lille taarnagtigt Fodstykke, almindeligt i den gotiske Stils Prydværk.
- Filigran*, Guldsm., tilvirket af Guld- eller Sølvtraad.
- Finering*, Snedk., Paalægning af tynde, ofte polerede Træflader paa Ydersiden af Møbler.
- Firpas*, Orn., firkløveragtigt Felt eller Gennembrydning.
- Fiskeblære*, Orn., kommaformet, fiskeblærelignende Gennembrydning i gotisk Stavværk.
- Fjeder*, Snedk., smalt Fremspring langs Midten af et Brædts Længdekant, passende ind i en tilsvarende Fordybning, Not, paa Nabobrædtet.
- Fladsnit*, se Relief.
- Foldeværk*, Dek., Fyldingsdekoration, dannet af høvlede, skiftende Stave og Hulinger, der minder om Folder i et Klædebon.
- Forbandt*, se Skiftegang.
- forkrøbbet*, Ark., Snedk., er en Profd eller Liste, naar den ikke forløber i lige Linje, men er ført uden om et eller flere, retkantede eller spidsvinklede Fremspring.
- Formsten*, Mur., profileret Teglsten, der er formet i det vaade Ler før Brændingen.
- Fraldur*, se Skrift.
- Fresko*, Mal., Maleri, udført paa frisk, endnu fugtig Mørtel (italiensk: al fresco).
- Frise*, Ark., Snedk., det ofte glatte Led i en Gesims, der forneden begrænses af Arkitraven og foroven af Kronlisten (se Fig. 22).
- frontal*, set lige forfra, en face.
- Fuge*, Mur., det mørtelfyldte Mellemrum mellem de enkelte Sten i en Mur. De lodrette Fuger kaldes Stødfuger, de vandrette Lejefuger eller Langfuger. Fugernes synlige Ydersider betegnes efter den forskellige Behandling 1) glattede (bl. a. i romanske Kvademure), 2) med skarprygget Profil (især i romanske Murstensmure), 3) skraatskaarne, behandlede med en skraat holdt Murske (i gotisk Murværk), 4) rillede med nogenlunde vandret holdt Murske (i romansk Kampestenmurværk og Sengotik), 5) »brændte«, med hulet Midtstribe (Benaissance). Gamle Fuger er i Reglen ubeskaarne, d. v. s. uden Beskæring af Fugekanterne.
- Gangjern*, Hængsel og Stabel paa Dør og Vindue.
- Gesims*, Ark., Udkrægning paa en Mur under Tagkægget (Fig. 6), de baarne Dele af en Søjlestilling (Fig. 22).
- Gjordbue*, Ark., bærende Bue under Hvælv, spændt tværs over Rummet, (som en Gjord paa tværs af en Hest), sml. Skjoldbue.
- Glamhul*, Ark., Lydhul i Kirketaarnes Klokkestokværk.
- Gotik*, se Stilperioder.
- Grat*, Ark., Kappesøm, den (nedadvendte) Ryg, der fremkommer ved ribbeløse Hvælvingskappes Sammenstød.
- Gravering*, Guldsm., Indridsning af Linjer, Ornamentier eller Bogstaver i Metal med en Gravstik.
- Gravflise*, Gulvflise af brændt Tegl med Gravskrift.
- Gravramme*, rektangulær Ramme af Træ, med skaaret Indskrift, beregnet til Nedlægning i Kirkegulvet i Stedet for Gravsten.

Gravtræ, halvcylinderformet Træbul med skaaret Indskrift, beregnet til Anbringelse paa Kirkegaardsgrave.

Guirlande, Orn., Kæde af Festons (se d.).

Gæk, Guldsm., det paa Laaget af en Kande over Hanken siddende Greb, hvorpaa man trykker for at aabne Laaget.

Halspilaster, se Pilaster.

Halvstens, en Murstens Bredder, f. Eks. Halvstens Ribber.

Hanebaand, *Hanebjælke*, vandret Tømmerstykke, som i Tagværket forbinder Spærene (se Fig. 15).

Hautrelief, se Relief.

Helgengrav (Sepulchrum: »Grav«), firkantet Fordybning i romanske og gotiske Alterbordplader, som Regel delt i to Afsatser, den større øvre til et Stenlaag, den mindre nedre til en Blykapsel med en lille Helgenrelikvie.

Helstens, en Munkestens Længde, f. Eks. Helstens Kapper, Helstensstik.

Herme, Dek., Pilaster eller Pille, der foroven har Form som et menneskeligt Hoved eller hyppigere en menneskelig Overkrop. Almindeligt benyttet i Renaissanceetiden.

Hvælv, *Hvælvning*, Ark., hvælvet Overdækning af Rum. De hyppigst forekommende Former er Halvkuppelhvælv, Krydshvælv (sml. Fig. 1), ottedelte Hvælv og Stjernehvælv, de tre sidste i Reglen Ribbehvælv fra gotisk Tid. Sml. Grat, Kappe, Lomme, Ribbe.

Hængestav, se Stav og Fig. 3.

Høj-Gotik, *Høj-Renaissance*, se Stilperioder.

Indvietseskors, kalkmalede, indcirklede Kors (Hjulkors), som maledes paa Væggene paa de Steder, hvor Bispen ved Kirkens Indvielse havde afsat Korsets Tegn med den indviende Olie.

Ikonografi, Beskrivelse og Forklaring af Billeder, især religiøse og mytologiske.

Intarsia, mønstret Indlægning med forskelligt farvede, udsavede Træstykker.

Jesusmonogram, Bogstaverne I H S, sammenskrevne eller under Forkortelsesstreg (d. Forkortelse af Ihesus).

Jonisk Orden, Ark., Dek., den anden af de græske Søjleordener (sml. Fig. 19).

Kam (Gavlkam), Ark., Gavlmurens øver-

ste Del, der rager op over Tagfladen. Gavlkammene kan være glatte, takkede (aftrappede med Kamtakker, sml. Fig. 3) eller svungne.

Kannelure, Ark., Dek., smal, lodret løbende, rundhulet Fure paa Søjle- og Pilasterskafter (sml. Fig. 18—21); *kanneleret*, lodret riflet.

Kapitel (Fig. 16—21), Ark., Søjle- eller Pilasterhoved. Foruden de tre græske Hovedtyper (dorisk, jonisk, korintisk) og toskansk nævnes: a) Kompositkapitel, sammensat af jonisk og korintisk, b) Æggestavkapitel (sml. Fig. 22), toskansk Kapitel med Æggestav, c) Profilkapitel, Variation af toskansk Kapitel. Endvidere: d) Terningkapitel, og e) Trapezkapitel, begge brugt i romansk Tid.

Kappe (sml. Fig. 1), Ark., Del af et Hvælv, der paa Siderne begrænses af Ribberne (eller Graterne), forneden af de bærende Buer (Gjord- og Skjoldbuer).

Kappesøm, se Grat.

Kardinaldyder, Tro, Haab, Kærlighed, ofte suppleret med de fire verdslige Hoveddyder: Klogskab, Retfærdighed, Maadehold og Styrke, afbildede som Kvinder med Symboler.

Karnis, Ark., Dek., Profil sammensat af et konkavt og et konvext Led, sml. Klokkeprofil (se Fig. 13).

Kartouche, rammeagtigt Ornament, med bøjede Flige og hyppigt dekoreret med Blomster, Blade, Masker o. lign.; især karakteristisk for Høj-Renaissancen.

Karvesnit, Snitværk, skaaret (karvet) i Træ, som vekslede Systemer af fordybede Kilesnit ofte ordnede i Cirkler eller Stjerner.

Karyatide, Dek., bærende Kvindefigur, brugt som Støtte for en Gesims.

Kassemur, Ark., har i Modsætning til »fuld Mur« en Kærne af raa Marksten, lagt i Kalkmørtel, mellem to Murskaller af Kamp, Kridt, Munkesten (sml. Fig. 2).

Kassette (sml. Fig. 22), Dek., Orn., fordybet, firkantet, sjældnere rudeformet eller rundt Felt, ofte med en Roset i Midten. Kassetteværk er et af Renaissanceetidens mest yndede Ornamenter.

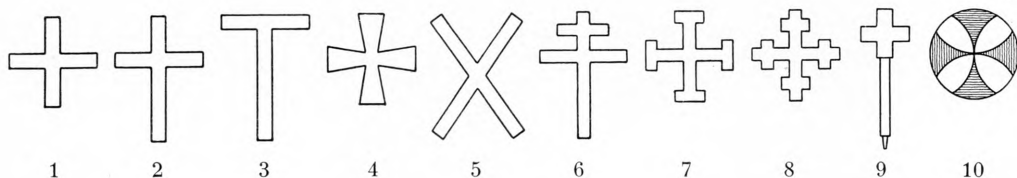

Fig. 5. Kors. 1. Græsk K. 2. Latinsk K. 3. Antonius-K. 4. Georges-K. 5. Andreas-K. 6. Patriarkal-K. 7. Hammer- eller Krykke-K. 8. Korset K. 9. Processions-K. 10. Cirkel- eller Hjul-K.

- Kilesten*, Mur., kileformet Sten, brugt i Buestik (Kilestensstik), sml. Fig. 2.
- Klingpung* (Klingbeutel), en paa langt Skaft siddende Pung eller Pose, paa hvis Underside er fastsyet en lille Klokke; anvendt til Kollekt.
- Klinke*, se Mursten.
- Klokkeprofil*, stejl, »forkert« faldende Karnisprofil (se Fig. 13).
- Knægt*, Snedk., Konsol af Træ (sml. Krumknægt, Volutknægt).
- Kompositkapitel*, se Kapitel og Fig. 21.
- Konge*, Tom., Midtstolpe i Spir eller Tagværk.
- Konsol*, Ark., Dek., profderet Fremspring paa Mur eller Væg, bestemt til at støtte en Bygningsdel eller en Figur.
- Kop*, Mur., Binder.
- korintisk Orden*, den tredje af de græske Søjleordener (sml. Fig. 20).
- Kors*, se Fig. 5.
- Korsblad*, Dek., et i fire korsstillede Flige delt Bladmotiv, der hyppigt brugtes i gotisk Prydværk.
- Krabbe* (Krabbeblade), Dek., ornamentalt Bladmotiv, oftest i Form af et forvredet Korsblad, til Udsmykning paa gotiske Spir, Gavle o. lign.
- Kragbaand*, Ark., fremspringende (udkragende) Profilled, især brugt i Bueaabninger under Buefædderne; sml. Vederlag.
- Kragsten*, Kragbaand af een Sten (sml. Fig. 1).
- Kridering*, Mal., tyndt Kridtlag paa Træ, især brugt som Underlag for Temperfarver og Forgylning.
- Kronliste*, Ark., Dek., det øverste, i Beglen karnisprofilerede Led af en Gesims.
- Krumknægt*, Dek., lille med Ornament, Englehoveder eller lign. smykket Prydbøjle, som dem, der ofte deler Frise og Postamentfelter paa Renaissancealtertavler og -prædikestole.
- Kursiv*, se Skrift.
- Kvader*, Ark., Natursten, firkantet tilhugget til Bygningsbrug.
- Krydsbaand*, Tøm., Baand som krydser hinanden.
- Krydsskifte*, se Skiftegang Fig. 11.
- Lasur*, Mal., gennemsigtig Farve, ofte malet over Forgylning eller Forsølving.
- Lektorie-Stol*, Prædikestol, der er anbragt som et Pulpitur i Skibets Østende foran Triumfvæggen.
- Ligtræ*, se Gravtræ.
- Lisén*, Ark., flad, retkantet Væg- eller Murpille. Sml. Pilaster.
- Lomme*, Ark., Rummet mellem en Hvælvingens buede Overside og Muren (Overvæggen).
- Louis XIV-, XV-, XVI-Stil*, se Stilperioder.
- Lysning*, Ark., den snævrere Del af Aabningen i et Vindue eller en Dør.
- løbende Hund*, Orn., Bort med S-lignende Figurer.
- Løber*, Mur., Mursten, hvis Langside ligger i Murflugten. Se Skiftegang og Fig. 6—11.
- Majuskler*, se Skrift.
- Mandorla*, mandelformet, spidssoval Glorie, navnlig brugt omkring Fremstillinger af Kristus.
- Mauresk*, Orn., der efterligner arabisk (maurisk) Prydværk.
- Minuskler*, se Skrift.
- Misericordie* (af Latin: misericordia, Barmhertighed), Sidde-Konsol under Korstolens Klapsæder.
- Mitra*, Bispehue.
- Monolit*, bestaaende af een Sten.
- Monstrans*, Beholder til Opbevaring og Fremvisning af Belikvier og af Nadveroblater.

Fig. 6. Bloktandsgesims.

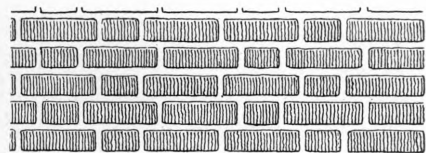

Fig. 8. Munkeskifte.

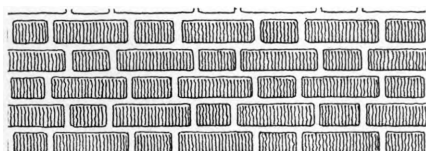

Fig. 9. Polsk Skifte.

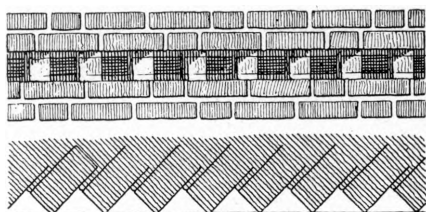

Fig. 7. Savskifte.

Fig. 10. Blokskifte.

Fig. 11. Krydsskifte.

Fig. 12. Rulskifte.

Fig. 6—12. Gesims, Prydskifte og almindelige Skiftegeange.

Monstransskab, Skab til Opbevaring af Monstransen og af Kirkens hellige Kar.

Munk, se Tagsten.

Munkesten, se Mursten.

Munkeskifte, se Fig. 8.

Mur, Murværk i fuld Tykkelse, Ydersiden af en Mur (sml. Væg).

Mursten, Mur., brændt Teglsten. Middelalderlige Munkesten maaler 27—30 X 12—14 X 7—10 cm. Fra o. 1600 blev Murstenene mindre; Nutidens danske Normalmaal er 23 X 11 X 5,5 cm. Klinker er meget haardt brændte Sten. Mursten, hvoraf en Del er afhugget, kaldes efter Størrelsen: Trekvarter, halve Sten, Kvarter (ell. Petringer).

Mæander, Orn., sammensat af Vinkelhager, i Reglen ordnet som Bort. Benævnt efter den græske Flod Mæander, der havde et meget bugtet Løb.

»*Naadestol*«, Gud Fader paa sin Trone, holdende den lidende Kristus foran sig og ofte med Helligaandsduen svævende øverst.

Nonne, se Tagsten.

Not, se Fjeder.

Ny-Gotik, se Stilperioder.

Ny-Klassicisme, se Stilperioder.

Omsætning, Mur., Fornylse eller Gen-

opsætning af den ydre (eller indre) Skal af en Kvademur (sml. Skalmuring).

Overribbe, se Ribbe.

Overvæg, Ark., den over Loftet eller Hvælvet værende Del af en Væg.

Palmet, Orn., vifteagtigt Plantemotiv, hvis enkelte glatte Bladeflige ofte udgaar fra en Blomsterkalk (sml. Fig. 16).

Pengetavle, skuffelignende Tavle med Skaft, anvendt til Kollekt.

Perlestav, Dek., spinkel Stav, bestaaende af sammenstillede Smaakugler, ofte vekslende med cylindriske Led.

Petring, se Mursten.

Pietà, Jomfru Maria med Kristi afsjælede Legeme paa Skodet.

Piscina (egl. Fiskedam), Niche med Hul til Vandafløb, anbragt i Korets eller Sakristiets Væg.

Pilaster, Ark., Snedk., flad, rektantet Væg- eller Murpille, i Modsætning til Lisén, med Kapitæl og Base. Ofte anvendt som Dekoration paa Træarbejde. P. med Indsnøring under Kapitælet kaldes Halspilaster.

Planrelief, se Relief.

Plint, lavt retvinklet Fodstykke under en Søjle, en Pilaster eller en Statue (se Fig. 22). Sml. Postament.

Polsk Skifte, se Fig. 9.

Postament, Ark., Dek., højt, foroven og forneden proferet Fodstykke under en Søjle, en Pilaster eller en Statue (sml. Fig. 22). Postamentfelter (f. Eks. paa Altertavler og Prædikestole) er de Felter, der sidder mellem de fremspringende Postamenter.

Predella, Fodstykke til en Altertavle af Fløj- eller Skabstype.

Profil, se Sokkel og Stav.

Profilkapitel, se Kapitel.

Pulpitur, Galleri med Plads til Stolestader.

Punsel, lille Staalstang til Brug ved Stempling, Opdrivning eller Cicelering af Metalarbejder (Punsling).

Pærestav, Stav med tvesidet Profil, hvis Kontur minder om en Pære.

Relief, Billede eller Ornament i ophøjet Arbejde paa fast Baggrund. 1) Hautrelief, højt R., med mer end halvrundt fremtrædende Figurer, 2) Basrelief, lavt R., 3) Planrelief, med svagt fremspring, hvis Overflade ligger i een og samme Plan; i Træ kaldes dette Fladsnit).

Rem (Murlægte), Tøm., Stræktømmer langs Murens Overkant, liggende under Enderne af Loftsbjælkerne eller Spærfødderne. Se Fig. 15.

Ribbe (sml. Fig. 1), Ark., fremspring paa Undersiden af en Hvælving mellem de enkelte Kapper. I gotisk Tid er Ribberne sammen med Gjord- og Skjoldbuer de konstruktivt bærende Led i Hvælvene, der benævnes efter Ribbedelingen (se Hvælv). Ribberne kan være uproferede (i Halvstens- eller Kvartstens-Bredde) eller profilerede (af Formsten). Hjælperibber paa Hvælvets Overside kaldes Overribber.

Rocaille, Orn., muslingskallignende Ornament, Rokotidens Yndlingsmotiv.

Rokoko, se Stilperioder.

Romansk Stil, se Stilperioder.

Rulskifte, se Skiftegang Fig. 12.

Saalbænk, Ark., nederste, tværgaaende Led i et Vindue (sml. Fig. 1 og 2).

Savskifte, se Skiftegang og Fig. 7.

Sen-Renaissance, *Sen-romansk*, se Stilperioder.

Sepulchrum, se Helgengrav.

Skablon, Mal., tynd, gennembrudt Plade til Mangfoldiggørelse af et malet Ornament.

Skalmuring, Mur., Fornyelse af en (Tegl-) Murs ydre Skal; sml. Omsætning.

Skiftegang (Murforbandt), Ordning af Stenene i en Murflade. Se Fig. 7—12. Blokskifte (Fig. 10) kaldes et Forbandt, hvori Binderne ligger lige over og under Løberne, saa at en Løber og to Bindere danner en korsformet Blok. Prydskifte er f. Eks. Savskifte (Fig. 7).

Skjoldbue (sml. Fig. 1), Ark., bærende Bue for Hvælv, muret langs Rummets Vægge (sml. Gjordbue).

Skrift. Middelalderlige Skrifarter er: Runer (endnu stundom i Brug til o. 1300), Majuskler (o. 1100—1400), Minuskler (o. 1350—1550). Nyere Skrifarter er: Fraktur (Fraktur), Versaler (VERSALER), Kursiv (*Kursiv*) og Skriveskrift.

Slutsten, Ark., særligt tilhugget Sten i en Bues eller en Hvælvings Issepunkt.

Smalte, Mal., kornet, blaat Farvestof.

Smig, Ark., Skraaside i Muraabninger, hyppigt i Vinduer fra romansk Tid (sml. Fig. 1 og 2); et enkeltsmiget Vindue ser i vandret Snit ud som en Trag, et dobbeltsmiget som et Timeglas.

Sokkel, Ark., den nederste Del af en Mur, naar denne er muret af et andet Materiale end de øvre Dele eller udformet med fremspringende Profil (sml. Fig. 13).

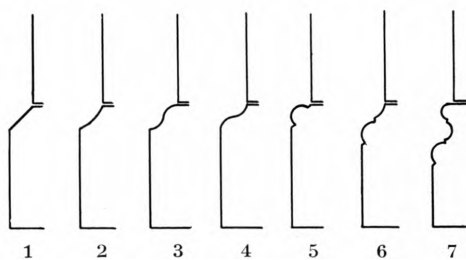

Fig. 13. Sokkelprofiler. 1. Skraakant. 2. Hul-kant. 3. Faldende Karnis. 4. Omvendt (eller forkert faldende) Karnis. 5. Rundstav. 6. Hul-kant over Rundstav. 7. Attisk.

Solgisel, den af Straaler fyldte Spidsoval (Mandorla), der stundom omgiver Fremstillinger af Maria med Jesusbarnet staaende paa Maaneseqlen (Johs. Aabenbaring Kap. 12,1).

Spejl, 1) Ark., Blændingsfelt omkring en

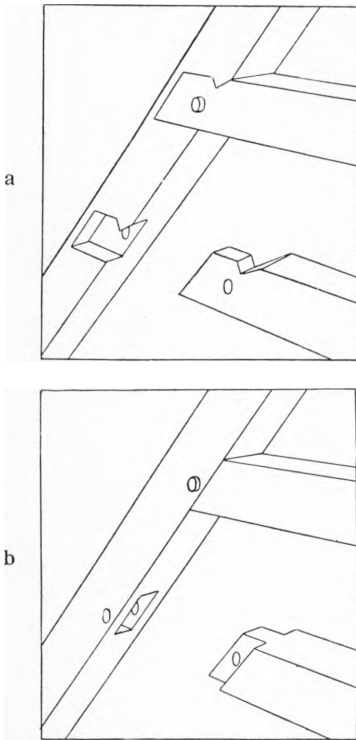

Fig. 14 a—b. Spær og Hanebaand, øverst samlet (bladet) med fornaglet Blad i Udsnit, nederst samlet (tappet) med fornaglet Tap i Taphul.

Dør eller et Vindue; 2) Snedk., de radialt løbende Marvstræler i Træ.
Spindel, Ark., Cylinder, hvorom noget drejer sig, f. Eks. Søjlen i en Vindeltrappe.
Spær, Tøm., i en Tagkonstruktion de skraatstillede Tømmerstykker, der bærer Tagfladernes Lægter og Tagdækninger. Spærene er forneden fastgjort i de gennemgaaende Loftsbjælker eller i korte, paa Murkronen hvilende »Spærsko« (se Fig. 14—15).
Spærsko, Tøm., se Spær.
Spærstik, Mur., øvre Afslutning paa Nicher og Blændinger, dannet af spærstillede Sten (sml. Fig. 3).
Spærstiver, Tøm., se Fig. 15.
Stav, Ark., Dek., fremspringende, i Gennemsnit oftest tvesidigt, halvrundt eller kvartrundt Profilled. Den almindelige Rundstav er glat. Rigere profderede Stave, f. Eks. Pærestav, Trekløverstav. Dekorerede Stave: Bladstav, Perlestav, Tovstav, Æggestav. Hængestav (Fig. 3).

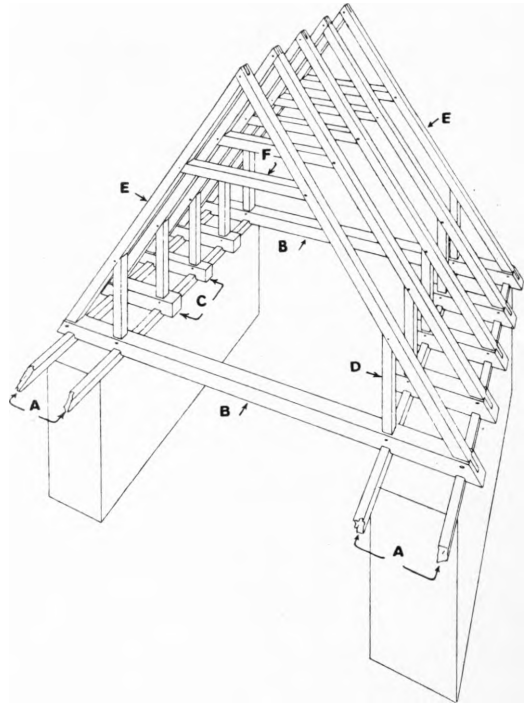

Fig. 15. Tagværk, skematisk fremstillet. A Mur-lægte (Mur-Rem). B Bjælke. C Spærsko. D Spærstiver. E Spær. F Hanebaand.

Stavværk, 1) Ark., murede Stave, der deler Lysningen i et gotisk Vindue, 2) Dek., Ornament, der efterligner Vinduesstavværk.
Stenhuggerfelt (sml. Fig. 2), Dek., svagt fordybede Felter eller Figurer i Granitkvadere; sikkert huggede for at pynte paa en Afflisning eller en naturlig Fordybning i Stenen, undertiden maaske ogsaa blot Udslag af et Stenhuggerlune.
Stik, Mur., Murværket over en Muraabning eller Blænding, naar dette er muret af særligt formede Sten eller i særlig Skiftegang. Hyppigst er Buestik, sjældnere forekommer i ældre Tid vandrette Stik. Efter Stenenes Art og Ordning tales om Kvarststens- eller Binderstik, Halvstens- eller Rulskiftestik, Helstensstik, Kilestensstik etc.
Stilarter, *Stilperioder*. Nøje Tidsgrenser kan ikke fastsættes, idet de forskellige Stilarter krydser hinanden, og selv indenfor Danmarks Grænser er der Forskel

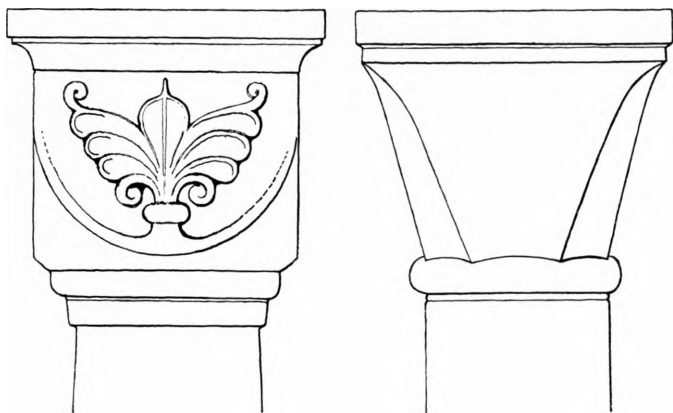

Fig. 16—17.
Kapitæler, romanske.

16. Terningkapitæl (med Palmetornament).

17. Trapezkapitæl.

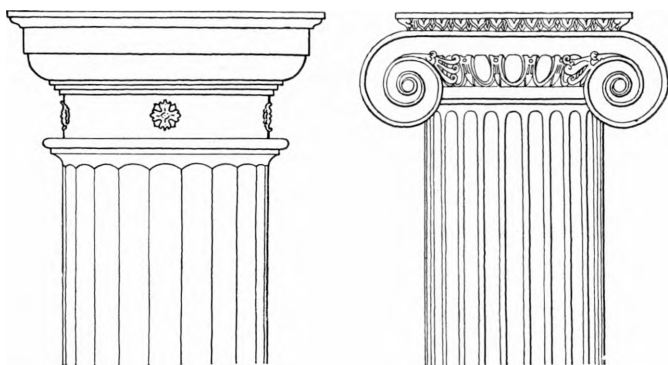
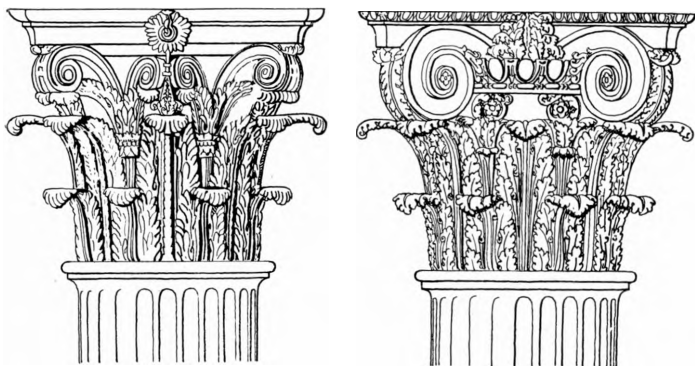

Fig. 18—21.
Kapitæler, klassiske, i Renaissanceudformning (efter Vignola).

18. Dorisk (toskansk) Kapitæl.

19. Jonisk Kapitæl.

20. Korintisk Kapitæl.

21. Kompositkapitæl.

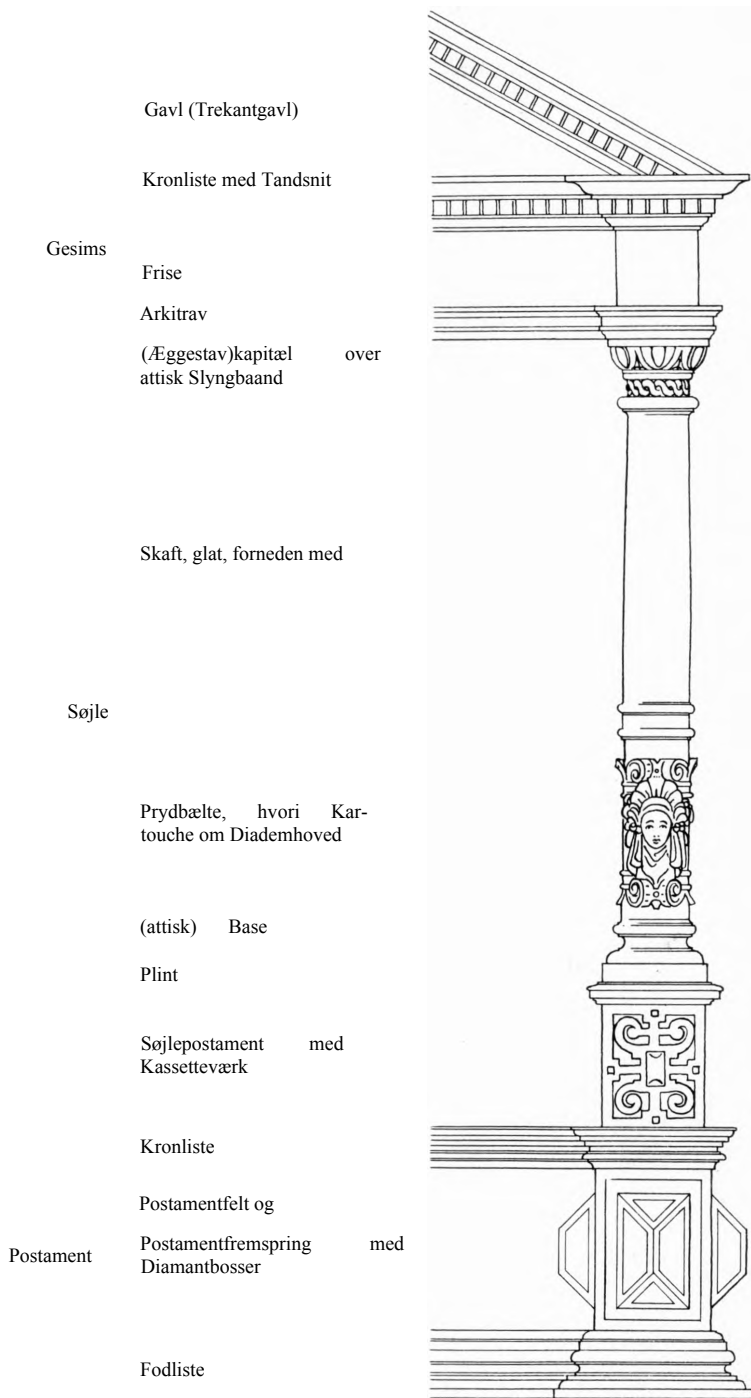

Fig. 22. Søjleskema.

paa Stilformernes Opdukken og Varighed i de enkelte Landsdele. De nedenfor givne Aarstal, der tager særligt Hensyn til norrøyske Forhold, maa derfor ikke tages for absolutte Tidsgrænser.

Romansk Stil o. 1100—1250 (Sen-romansk o. 1200—50). *Gotisk Stil* o. 1250—1550 (Ung-G. o. 1250—1300, Høj-G. o. 1300—1425, Sen-G. 1425—1550). *Renaissance* o. 1550—1630 (Ung-R. o. 1550—1590, Høj-R. o. 1590—1620, Sen-R. o. 1620—30). *Barok* o. 1630—1740 (Brusk-B. o. 1630—1670, Enevolds-Barok eller Louis XIV Stil o. 1660—1750). *Rokoko* (eller Louis XV) o. 1750—1775. *Nyklassicisme*, nyklassisk Stil (Louis XVI Stil o. 1775—1800, Empire o. 1800—1850). — Stilkopiering efter 1850: f. Eks. ny-gotisk, ny-romansk.

Sugfjæl, Tøm., Brædt, fastgjort under Tagskægget (paa Undersiderne af Bjælkeenderne) til Hindring af Træk (sml. Fig. 1 og 2).

Syld, *Syldsten*, Mur., Grundsten, Fundament af raa Kampesten under det egentlige Murværk (sml. Fig. 2).

Søjle, *Søjleskema*, se Fig. 22.

Søjlekapitæl, se Kapitæl og Fig. 16—21.

Tagsten, *Tagtegl*, Mur., Middelalderens almindeligste Tagsten er »Munke« og »Nonner«, begge af halvcirkelformet Tværnsnit. De brede Nonner lagdes med den hule Side opad, de smallere Munke, der vendte Hulsiden nedad, dækkede over Sammenstødene mellem Nonneteglene. O. 1550—1600 begyndte man at bruge ~-formede Vingtegl, der efterhaanden blev tyndere og svagere svungne.

Tagværk, se Fig. 15.

Tandsnit (sml. Fig. 22), Mur., Snedk., Dek., Række af fremspringende, firkantede eller profilerede Klodser af Sten eller Træ, anbragt med korte Mellemrum. *Tandsnitliste*, Liste med tandsnitagtige Indsnit.

Tempera, Maleri, der som Bindemiddel anvender Limvand, Æggeblomme ud-rørt i Eddike el. lign. *Tempera*-Teknikken afløses i Løbet af 14—1500'erne mere og mere af Oliemaleriet.

Terningkapitæl, se Kapitæl og Fig. 16.

Trapezkapitæl, se Kapitæl og Fig. 17.

Triumfbue, Ark., Korbue.

Triumfmur, Muren mellem Kor og Skib.

Navnet kommer af det her anbragte Kru-cifiks, Lægmands- eller Triumfkorset.

Tympanon, halvcirkelformet Sten, liggende over en Dør. Tympanonfelt, se Fig. 2.

Udkragende, Udkragning, se Kragbaand.

Ung-Gotik, *Ung-Renaissance*, se Stilperioder.

Valmtag, Ark., Tag med hældende Tagflader, ogsaa over Gavlmurene.

Vandnæse (Fig. 23), Mur., Dek., profileret Fremspring, med mer eller mindre

Fig. 23. Vandnæse.

skraanende Overside og indskaaret eller hulet Underside, der tvinger Regn til at løbe af.

Vange, Ark., (tysk: Wange, Kind), Karm-side i en Muraabning, regnet fra dennes Fod til Vederlagshøjde.

Vederlag, Ark., det Sted, hvorpaa en Bues Fødder hviler. *Vederlagsbaand* = Kragbaand, *Kragsten*. *Vederlagshøjde*, -linje = Buefodshøjde.

Versaler, se Skrift.

Vindjern (sml. Fig. 2), Tværstænger af Jern, anbragt i Vinduer til Støtte for Rudeglassets Blysprosser.

Vingtegl, se Tagsten.

Volut, Orn., spirallullet Ornament, især karakteristisk Led i joniske, korintiske og Kompositkapitæler (sml. Fig. 19—21).

Volutknægt, Konsol med Volut paa Undersiden.

Vulst, Rundstav.

Væg, Bindingsværksvæg, Indersiden af en Mur.

Æggestav, se Stav og Fig. 22.